

ZE ZJAWISK WSPÓŁCZESNEGO
JĘZYKA CZESKIEGO

Milan HRDLIČKA
Ústí nad Labem

Je za pět minut tři čtvrtě na jedenáct

Jednou z oblastí, jíž je naše mateřština mezi jinojazyčnými bohemisty nechvalně známa, je řečové vyjadřování časových údajů, konkrétně sdělování přesného času. Tento úkon se vyznačuje nejen nebývale bohatým a různorodým spektrem možností, ale nezřídka i značnou formální náročností tvoření některých konkurenčních temporálních veličin, neboť se v nich objevují číslovky základní i řadové a potažmo různé druhy skloňování.

Před nedávnem jsem požádal vybraný vzorek českých rodilých mluvčích, vesměs posluchačů oborového studia bohemistiky, aby slovně (pisemnou formou) vyjádřili následující časové údaje, které jsem napsal na tabuli: 10.05 – 10.08 – 10.12 – 10.22 – 10.27.

Jaká byla moje očekávání?

Na základě empirických poznatků jsem předpokládal, že v případě prvního časového údaje (10.05) studenti nejčastěji uvedou různé obměny vyjádření *Je deset hodin a pět minut* (např. *Je deset hodin pět minut*; *Je deset a pět minut* apod.). Usuzoval jsem tak především z toho důvodu, že je počet minut podstatně blíže celé hodině (zde tedy desáté) než dalšímu psychologickému „zlomovému bodu”, totiž následující čtvrt hodině (v tomto případě čtvrt na jedenáct).

Čas 10.08 jsem do této malé výzkumné sondy začlenil proto, že na pomyslné časové ose figuruje na pomezí jistých „gravitačních polí” celé hodiny (10.00) a zmíněné čtvrt hodiny (10.15), o níž se na základě svého jazykového povědomí domnívám, že v jazykovém určování přesného času sehrává významnou roli. Soudil jsem, že tedy bude zajímavé sledovat, která z uvedených časových veličin (a jakou měrou) u našich mladých češtinářů převáží.

V dalším případě (10.12) jsem žádné významnější komplikace neočekával. Byl jsem toho názoru, že se jednoznačně projeví blízkost oné čtvrt hodiny a její „magnetismus” a že bohemisté většinou uvedou *Je za tři minuty čtvrt na jedenáct*.

Co se čtvrtého údaje týče (10.22), představuje v jistém smyslu kontrapunkt času 10.08, ovšem s tím rozdílem, že se nejedná o mezní pozici mezi celou hodinou (10.00)

a její čtvrtinovou částí (10.15), nýbrž mezi časovým orientátorem čtvrtinovým (10.15) a půlovým (10.30).

Pokud jde o sdělení 10.27, opět jsem předvídal jednoznačné řečové řešení, a sice *Je za tři minuty půl jedenácté*.

A jaké tedy byly odpovědi respondentů?

Účastníci ankety reagovali tímto způsobem (přesné počty uvádím pouze u prvního případu – jednak výpovědní hodnotu statistických údajů nepřeceňuju, jednak jsem měl v úmyslu zachytit toliko základní tendence při konstatování přesného času zástupci mladé generace, nikoliv exaktně a vyčerpávajícím způsobem postihnout stávající situaci).

První položka výzkumné sondy, čili 10.05: hned v úvodu jsem se dočkal velkého překvapení. Nejčastější odpovědí totiž bylo *Je pět minut po desáté* (14x), event. kolokviální podoba *po desátý*. Je dost pravděpodobné, že se zde projevil výraznější vliv angličtiny (*It's five past ten*). Přiznám se, že bych v češtině takto nikdy nereagoval.

Až na druhém místě (12x) se umístily mnou předpokládané různé varianty sdělení *Je deset hodin a pět minut*.

Třetí příčku obsadila replika *Je deset nula pět* (7x). Při této příležitosti poznamenávám, že zde může sehrávat výraznou roli charakter hodinek, a sice odlišnost mezi klasickými hodinkami s ručičkami a mezi hodinkami digitálními. S tímto faktorem jsem ale předem nepočítal a ve výzkumné sondě jsem ho nezohlednil.

Pořadí anketních odpovědí uzavírá z mého pohledu nepříliš rozšířená výpověď *Je za deset minut čtvrt na jedenáct* (1x).

Druhý sledovaný časový údaj (10.08), z mé perspektivy poněkud problematičtější, do značné míry kopíroval předchozí výsledky. Čelní pozici zaujalo jak spojení *Je osm minut po desáté* (ukázalo se, že úvodní překvapující údaj nebyl náhodný), tak stejně četné modifikované podoby výpovědi *Je deset hodin a osm minut* (kupř. *Je deset a osm minut* aj.).

Obě tato řešení vykazovala v porovnání s vyjádření na třetím místě (*Je deset nula osm*) dvojnásobnou frekvenci. Objevila se rovněž varianta *Je za sedm minut čtvrt na jedenáct* (ovšem jenom 2x, což pro mě bylo jistým zklamáním) i podle mého soudu kuriózní spojení *Je za dvě minuty deset deset* (1x).

Konkurenční podoby vyjádření přesného času kupodivu přinesl i zdánlivě neproblémový čas 10.12.

Prosadilo se mnou avizované spojení *Je za tři minuty čtvrt na jedenáct* (polovina odpovědí), v těsném závěsu následované konstatováním *Je deset (hodin) (a) dvanáct (minut)*. Jen dvakrát zaznělo *Je dvanáct minut po desáté*.

Časový údaj 10.22 naplnil moje prognózy o větší přitažlivosti půlové hodnoty. Řešení *Je za osm minut půl jedenácté* (event. *jedenáctý*) dominovalo, mělo i přes svou

komplikovanou podobu dvakrát vyšší četnost výskytu než řečově (po formální stránce) bezesporu snadnější alternativa *Je deset dvacet dva*.

Zaznamenal jsem však i ojedinělou, v řečové praxi pro mě dosti obtížně představitelnou formulaci *Je dvacet dva minut po desáté*. Konstatoval jsem též – proti všemu očekávání – nulový výskyt numericky náročnější verze *Je čtvrt na jedenáct a sedm minut*.

Závěrečný časový údaj (10.27) nezklamal mé vize – s výraznou převahou bylo (nikoliv ovšem výlučně) uváděno *Je za tři minuty půl jedenácté*, ojediněle jsem zaregistroval „digitální“ odpověď *Je deset dvacet sedm*.

Co z výzkumné sondy vyplývá?

Ve sledované komunikační mikrosituaci je u onoho vyhraněného vzorku mluvčích možné zaznamenat značný výskyt konkurenčních forem vyjádření a místy poměrně vyrovnané zastoupení nejčastěji uváděných řešení. Tato skutečnost by měla mít, domnívám se, ve výuce jinojazyčných mluvčích náležité lingvodidaktické dopady.